

IZ PRETEKLOSTI V VEČNOST

Nagrobni spomeniki in pokopališki križi z Vrhniškega kot del evropskega prostora

Na najbolj vidnem in izpostavljenem mestu krščanskega pokopališča je njegov razpoznavni znak – pokopališki križ s Križanim in zvitkom z napisom INRI. Križ je običajno lesen, redkeje litoželezen, kamnit ali betonski, podobno korpus. Navada pa je včasih tudi bila, da so bili na notranji strani pokopališkega zidu v smislu hierarhične ureditve nagrobni spomeniki pomembnejših, vplivnejših in bogatejših družin in posameznikov. Tako je tudi na Vrhniškem.

Pričujoči članek je kompilacija in deloma dopolnitev prispevkov o nagrobnih spomenikih na Vrhniki in v Verdu ter enega v Logatcu, ki so bili objavljeni v Našem časopisu in Logaških novicah ter na spletnem portalu MojaObčina.si.

Na obravnavano temo je bila ob Dnevih evropske kulturne dediščine 2020 v Cankarjevem domu na Vrhniki pripravljena tudi razstava Iz preteklosti v večnost. Na začetku sta predstavljena pokopališka križa na pokopališčih na Vrhniki in v Blatni Brezovici.

Vrhniško pokopališče¹ je bilo sprva okoli župnijske cerkve Spreobrnjenja sv. Pavla in na njem so pokopavali do leta 1836; tega leta je razsajala kolera, na dan so pokopali tudi do dvajset mrličev in postalo je premajhno. Za silo so zato ogradili prostor na pobočju južno od cerkve, kjer je pokopališče še danes. Pod dekanom Martinom Šlibarjem (1874–1887) so ga že 1876. širili.² Po sredini v smeri vzhod-zahod poteka osrednja pot, sredi katere stoji **pokopališki križ**, postavljen na podvojen kamnit podstavek. Spodnji del iz temnejšega kamna je punciran,³ sledi z levjimi šapami v vogalih okrašena baza ter nato kvader s profiliranim okvirjem na vsaki strani. Preko z železnim pasom ojačanega dela in konkavno oblikovanega zaključka prehaja v litoželezni križ s prav takim korpusom in napisnim zvitkom. Križ obrobja žlebič, stičišče krakov pa je poudarjeno s koničastimi izrastki. Za odlitek Križanega

1 AMBROŽIČ 2002, str. 21; Sapač 2015, str. 661.

2 AMBROŽIČ 2002, str. 21, op. 50.

3 Nanj se velikokrat dajejo sveče in se vosek cedi po kamnu, kar je seveda nedopustno.

Pokopališki križ na vrhniškem pokopališču.

Spodnji del pokopališkega križa.

Detajl z levo šapo.

(v. ok. 80 cm) je značilna elegantna S linija vitkega telesa, ki je na križ pribito s štirimi žebli, kljub temu da Jezusova desna noga prekriva levo. Kristus glavo nagiba na svojo desno stran, lasje mu padajo na ramena. Prt je okoli ledij privezan z vrvo. Enake odlitke pri nas srečamo npr. na pokopališču v Selu, Čepovanu in Bovcu na Primorskem, pri čemer se ujemajo tudi mere. Iz srednje Evrope omenimo identična korpusa na pokopališčih v Blanskem in v Dusnoku (hrv. Dušnok) na jugovzhodu Madžarske, kjer je na plinti litoželeznega podstavka ulita letnica 1889 ter pritrjena ploščica graškega trgovca Sigmunda Juhásza.⁴ Tudi zlato bronsirani odlitek Križanega v Čepovanu je časovno sočasen, in sicer v kroniki župnije Čepovan preberemo, da so leta 1887 za glavni križ na pokopališču za 40 kron kupili in blagoslovili »razpelo – Corpus Christi od železa, pozlačen«.⁵ V vseh omenjenih primerih gre za identične odlitke, a sam križ je drugačen, ponekod niti ne lito-

železen. Povsem enak odlitek tako korpusa kot tudi litoželeznega križa s koničastimi izrastki pa stoji v Biljani pred župnijsko cerkvijo.⁶ Gre za model št. VII iz kataloga livarne Ferrum Frýdlant nad Ostravico⁷ na Moravsko-Šlezijskem, kjer so v 19. in na začetku 20. stoletja v velikem številu izdelovali litoželezne pokopališke, nagrobne in druge votivne križe. Litoželezen pokopališki križ na Vrhnikih lahko torej glede na povedano najverjetneje datiramo v čas širitve pokopališča v 2. polovici 19. stoletja.

4 Pinczés Sándor, „Öntöttvas feszület“ c. alkotás fotói Dusnok településről <https://www.kozterkep.hu/31101/ontottvas-feszulet#vetito=275125>, marec 2021); KERMAVNAR 2020 a, str. 86.

5 ŽA Čepovan, Kronika župnije Čepovan 1876–1942; KERMAVNAR 2019, str. 12.

6 Torej ne v funkciji pokopališkega križa, a to ni njegova prvotna lokacija. Križ je včasih stal Na križu – odcepu ceste v Biljano (STRES 2015, str. 93).

7 KERMAVNAR 2020 a, str. 85–86.

Iz taiste livarne prihaja tudi litoželezen **pokopališki križ na pokopališču v Blatni Brezovici**⁸ (EŠD 11828), ki stoji na privzdignjenem platoju ob betonski škarpi na severni strani cerkve pred vhodom vanjo skozi zvonik. Tako križ kot odlitek Kristusovega korpusa sta litoželezna, križ je postavljen na kamnoseško obdelano visoko dvostopenjsko bazo z vklesano letnico 1897⁹ na sprednji strani. Monolitno strukturo zaznamujejo žlebiči in izrastki v osrednjem delu. Model za blatnobrezoviški pokopališki križ je v katalogu iz okoli leta 1915 (predmeti so v njem predstavljeni s fotografijami) pod številko 71; poleg višine je navedena tudi teža, 83 kg. Kot je bila pri livarnah precej ustaljena praksa, so prodajno uspešne izdelke izdelovale tudi po več desetletij. To velja tudi za konkretni model, saj je bil aktualen že sredi 19. stoletja. Zlasti na Češkem in Moravskem (zagotovo tudi v Avstriji) je ohranjenih več primerkov.¹⁰ Skoraj identičen križ (le 2 cm krajši in 3 kg lažji) pa je imela v ponudbi tudi češka livarna Rokycany (nem. Rokitzan) v plzenskem okraju.

Katalog Akciová společnosti pro průmysl železářský Ferrum, model križa št. 71.

Pokopališki križ v Blatni Brezovici, 1897.

- 8 Simona Kermavnar, Pokopališki križ v Blatni Brezovici (<https://www.mojabocina.si/vrh-nika/novice/pokopaliski-kriz-v-blatni-brezovici.html>, marec 2021); v GOSTIŠA 2005 objavljena fotografija križa.
- 9 V Registru nepremične kulturne dediščine napačno navedena letnica 1891.
- 10 Na tem mestu omenimo vsaj znamenje v Brnu, ki sta ga dala leta 1868 postaviti Leopold in Barbora Stavělov.

Pogled na Jelovškov mavzolej.

Ob zidu na zahodni strani vrhniškega pokopališča stoji odprt mavzolej rodbine **Jelovšek-Pollakovih**, zgrajen v obliki neorenesančnega paviljona s kvadratno tlorisno ploskvijo, velikimi arkadnimi odprtinami na treh straneh in trikotnimi strešnimi čeli na vseh štirih fasadah. Štiri dvokapne strehe so krite z bakrom. Jelovski so sodili med najstarejše in hkrati najuglednejše ter najpremožnejše kmečke rodove na Vrhnikih.¹¹ Okoli leta 1700 so ob

potoku na Vasi zgradili mogočno hišo, o kateri je Ivan Cankar zapisal, da je »zakleti graščini podobna« (2018. porušena). Mavzolej naj bi bil zgrajen po letu 1884,¹² ker je tega leta kot prva med zapisanimi na ploščah umrla Marija Kobal, lahko pa

¹¹ Sorodstveno povezani s pomembno novomeško plemiško družino von Fichtenau, ki je izvirala iz istega vrhniškega rodu (PREINFALK 2013, str. 56–72, 220–221).

¹² SAPAČ 2015, str. 326.

tudi 1887, ko je umrl veleposestnik ter nekaj časa tudi vrhniški župan Ignacij Mark Jellouschek, ali 1899, ko je umrla njegova žena Marija, roj. Oblak. Kakorkoli, mavzolej je bil postavljen v zadnji četrtini 19. stoletja, v zlato dobi gradnje mavzolejev tako pri nas kot drugje v Evropi. Ločne odprtine arhitekture zapira robustna lito-železna ograja,¹³ še danes lahko mestoma vidimo, da je bila pozlačena, kar je gotovo dodatno pripomoglo k impozantnemu izgledu grobnice.¹⁴ V notranjščini arhitekture je potlačen kupolast obok, ki ga kraši freska z upodobitvijo treh angelcev na oblakih na modrem zvezdnatem ozadju. Gre za delo Starovrhničana Simona Ogrina (1851–1930). Ta se je v tem času (1884) za stalno naselil na Vrhniki, se poročil in pričel zidati lastno hišo ob Tržaški cesti.¹⁵

Iz osemdesetih let izvira tudi njegova najboljša figuralika, od devetdesetih let dalje je le-te vedno manj in začne prevladovati ornamentika. Med letoma 1906 in 1907 je z dekoracijo oltarnega zaključka in ladje v župnijski cerkvi na Vrhniki dopolnil fresko v prezbiteriju, delo svojega ljubljanskega učitelja Janeza Wolfa iz leta 1867. Poslikava je sodila med pomembnejše spomenike stenskega slikarstva 19. in začetka 20. stoletja na Slovenskem, a nestrokovna obnova leta 1977 jo je močno degradirala.¹⁶ Tla grobnice so pokrita z opečnimi tlakovci pravokotne oblike iz ene od številnih vrhniških opekarn (najverjetneje kar iz Jelovškove), na sredi grobno odprtino pokriva kamnita plošča z velikim, kamnoseško lepo obdelanim križem, kovinska obročka na koncih pokončnega kraka manjkata. V spodnjem delu »oltarne« stene je pas iz temno sivkastega kamna, razdeljen na pet pravokotnih polj. Stranski sta prazni, v osrednjih treh so zapisana imena pokojnih.¹⁷

Ogrinova obočna poslikava mavzoleja.

- 13 Enaka ograja, le z višjimi palicami in stebriči, se je ohranila tudi ob župnijski cerkvi sv. Nikolaja v Dolnjem Logatcu in vzdolž Cankarjeve ulice v Ljubljani (tu stebriči drugačni).
- 14 Danes je v precej slabem stanju, poleg tega, da odpada omet, se je na hrbtini strani odtrgal žleb in voda zamaka in načenja stene; tudi pozlate na litoželeznih palicah in stebričih ograje seveda ni več.
- 15 SUHADOLNIK 2001, str. 18.
- 16 ŽIGON 1979, str. 211–212, repr. 8–9; ŽIGON 1982, str. 27, 120.
- 17 Na prvem polju: GABRIJEL JELOVŠEK/ *10. 4. 1858 + 4. 12. 1927./ VALENTINA JELOVŠEK/ *14. 2. 1866 + 2. 9. 1954./ JEAN B. POLLAK/ *28. 7. 1880 + 9. 12. 1968/ EMA POLLAK/ ROJ. JELOVŠEK/ *8. 5. 1890 + 9. 2. 1975/ FRANC POLLAK/ *1916 + 1943.
Na drugem: MARIE KOBAL JELOVŠEK/ 8. 9. 1856 + 20. 5. 1884./ JGNACIJ MARKA JELOVŠEK/ *15. 8. 1815 + 30. 7. 1887./ MARIJA JELOVŠEK/ *8. 8. 1834 + 7. 10. 1899./ NAJ V MIRU POČIVAJO!/
Na tretjem: MAKŠ JELOVŠEK/ *12. 10. 1877. + 2. 6. 1903/ FELIKS JELOVŠEK/ *15. 5. 1861 + 3. 7. 1904.

Pogreb Karla Jelovška (12. 9. 1862 – 13. 5. 1911). Foto: Tischler, last: MDV (Janez Smrtnik).

Na sredinski plošči sta zapisana zakonca Ignacij Mark Jellouschek (1815–1887) in žena Marija (1834–1899), s katero je imel sinove: Maksa (1877–1903), Karola Marka (1862–1911) in Srečka (Feliks; 1861–1904) ter hčere, Julijo (poročena Ratter), Frančiško in Valentino. Ignacij je posestvo po očetu prevzel leta 1850 in hišo »pri Jelovškovi« na Vrhnikih ter žago in mlin na levi strani Ljubljane, na Tojnicah pa je zrasla opekarna. Nastopa tudi v romanu Marijana Marolta *Zôri, noč vesela!* (1956).¹⁸ Prvorojeni Maks je umrl mlad, nato je opekarno vodil Karel, ki je leta 1909 dobil naziv c. kr. dvorni založnik, naziv je vklesan tudi na nagrobnem spomeniku, ki stoji takoj desno zraven mavzoleja (naziv je po njegovi smrti podedovala žena Ivana). Ignacijeva hčerka Valentina pa se je poročila s sorodnikom Gabrijelom Viktorjem Jelovškom. Imela sta tri otroke, Emo, Marijo Gabrije-

lo in Franca Leona. Ema se je poročila z Jean-Baptistom Pollakom, sinom Jakoba Karla Pollaka, ki je leta 1875 začel s proizvodnjo usnja in je imel tovarno v Kranju in Ljubljani, v času med 1. sv. vojno pa je z dejavnostjo prišel tudi na Vrhniko.

¹⁸ V pogovoru s farovško Metko pravi: »Znano pa vam bo in kako naj bi vam ne bilo znano, da smo Jelovski najstarejša vrhniška rodovina. Za hrabrost v turških vojskah in za druge velike usluge nas je presvetli cesar – kateri je že bil?, no zdaj se ne spominim imena – povzdignil v plemiški stan. Jelka, od katere imamo ime, ker so bili vsi jelovi gozdovi naši, se pravi nemški Fichte in zato smo postali plemiči Fichtenau. Ena veja naše rodbine se je pozneje odselila na Dolenjsko in so še sedaj von Fichtenau. Moj prapraded pa je ostal na Vrhnikih. Na Vrhnikih je bilo, kot še danes, največ strojarjev in voznikov in takrat tudi čolnarjev; ti pa niso znali izgovarjati nemškega imena in so nas še naprej klicali Jelovške. Nazadnje so še moji predniki pozabili na vse to in v svoji skromnosti smo spet navadni Jelovski [...].« (MAROLT 1956, str. 18–18).

Gabrijel Jelovšek (vir: https://sl.m.wikipedia.org/wiki/Slika:Gabrijel_Jelov%C5%A1ek.jpg, april 2020)

Gabrijel¹⁹ se je rodil leta 1858 na Vrhniki in tam 1927. tudi umrl. V začetku osemdesetih (1881) let je bil med ustanovitelji vrhniške Kmetске posojilnice. Ta je med letoma 1903 do 1905 po načrtu češkega arhitekta in stavbenika Karola Holinskega ob Tržaški cesti dala zgraditi stavbo, kjer je danes sedež vrhniške občinske uprave; gradilo je podjetje Tönnies. Leta 1889 je bil Jelovšek izvoljen za vrhniškega župana (odstopil je čez slabi desetletji), 1895 pa za predstavnika kmečkih občin v volilnem okraju Ljubljana-Vrhnika na listi Katoliške narodne stranke, poslanski mandat je imel do leta 1901.

Leta 1899 je tudi po njegovi zaslugi na Vrhniko pripeljala železnica. Delniška družba Lokalne železnice Ljubljana-Vrhnika je bila v trgovski register vpisana na

Dunaju 4. decembra 1897, tedanji upravni svet je poleg župana Jelovška sestavljalo sedem članov, med njimi predsednik baron Josip Šwegelj (Josef Schwegel), podpredsednik Ivan Hribar ter podjetnik Josef Lenarčič, 1913–1914 je bil v odboru tudi že Jelovškov zet Jean Pollak. Leta 1904 je bila zgrajena monumentalna stavba nove ljudske šole (arhitekt Franz Kaudela) in delovati je začela mlekarska zadruga (obrat zgrajen 1907), v naslednjih letih je bil dokončan vodovod. Za realizacijo vsega omenjenega je bil zaslužen v prvi vrsti župan Jelovšek.

Deloval je še v drugih organizacijah in društvih: bil je med ustanovitelji Narodne banke v Ljubljani, Ljubljanske kreditne banke, predsednik Ciril-Metodove družbe, poverjenik Slovenske matice in Vodnikove družbe, predsednik Olepševalnega društva na Vrhniki, soustanovitelj ter odbornik (od 1909 tudi podpredsednik) Društva za pospeševanje obdelovanja Ljubljanskega barja.

Še ne star sedemdeset let je umrl leta 1927. Jutro je 7. decembra poročalo:²⁰

»Včeraj popoldne ob 3. se je vršil na Vrhniki pogreb v nedeljo tako nenadoma umrlega vrhniškega patricija Gabrijela Jelovška. Razen Kotnikovega pač Vrhnika še ni videla takšnega pogreba. Od blizu in daleč so prihiteli prijatelji in znanci, da izkažejo zadnjo čast pokojniku [...]«.

Po opravljenih obredih je ob odprtem grobu govoril njegov osebni prijatelj, ljubljanski župan Ivan Hribar.

¹⁹ Gl. npr. ČARNI OBLAK 2004, str. 11–18.

²⁰ Pogreb g. Gabrijela Jelovška na Vrhniki, Jutro, 7. 12. 1927, str. 3.

Pogled na nagrobni spomenik Kunstljevih.

Nekaj metrov stran je v zahodni del obzidja vpet **nagrobni spomenik rodbine Kunstelj**,²¹ ki z belino kamna in odlično kiparsko izvedbo osrednjega dela, skupine vstalega Kristusa z dvema angeloma, takoj pritegne pogled mimoidočega.²² Bogat vrhniški trgovec Josip (Jožef) Kunstelj (Kunstel; 1859–1936) se je leta 1885 poročil z domačinko Frančiško (Franjo) Dolenc (1862–1949). Njun prvorojenec Jožef (Joško; 1893–1914) je padel kot prostovoljec med 1. svetovno vojno v Karpatih (Galicija), sin Vinko (rojen 1898) pa med 2. svetovno vojno v Srbiji. Josip je bogastvo pridobil na več načinov, predvsem je trgoval z lesom, široko razpredeno trgovsko mrežo je imel v Trstu. Leta 1911 je dal v središču Vrhnikke tik ob Tržaški cesti na mestu starejše hiše zgraditi dvonadstropno meščansko vilo,²³ načrt je pripravil

ljubljski stavbni mojster Filip Supančič (1850–1928), ki je mdr. sodeloval pri gradnji železnice na Slovenskem, tudi na vrhniški

21 KERMAVNAR 2020 b, str. 10; Nagrobni spomenik Kunstljevih na Vrhniku. (<https://www.mojabocina.si/vrhnika/novice/nagrobni-spomenik-kunstljevih-na-vrhniku.html>, marec 2021).

22 Levo na plošči od »oltarnega« nastavka so zapisana imena umrlih članov ožje družine Kunstelj: JOSIP * 6. 3. 1859. † 29. 5. 1936./ JOŠKO, PADEL V KARPATIH/ *14. 2. 1893. †/ 21. 11. 1914./ VINKO PADEL V SRBIJI/ *20. 1. 1898 † 14. 4. 1941./ FRANJA * 25. 9./ 1862. † 16. 1. 1949./ SEAN-PETER * 20. 11. 1971 † 16. 5. 2001/ JURIJ, * 24. 4. 1816. † 12. 4. 1899./ MARIJA, * 4. 8. 1829. † 9. 10. 1910. Na desni strani sta zapisani imeni Franjinih staršev: MATIJA DOLENC, * 19. 2. 1821. † 12. 8. 1899./ MARIJA DOLENC, * 13. 6. 1825. † 24. 7. 1897.

23 Za vilo gl. KLOPČAR 2011, str. 212–230; SAPAČ 2015, str. 661.

progi (1898–1899), ki jo je gradilo podjetje Knez & Supančič. Kunstljev sin Vinko je bil (po podatku Gozdarskega vestnika 1968) lastnik kar 570 hektarov gozdov v šestih političnih okrajih Slovenije, ki pa so leta 1945 postali splošno ljudsko premoženje.

Osrednji del nagrobnega spomenika je zasnovan v obliki oltarja, ujetega v kamnit pravokoten okvir: sestavljen je iz trapezaste menze z napisom NAŠA SREČA/NAŠA BOLEST na sprednji strani, nastavek nosi par stebričev s po tremi prstani pod čašastim kapitelom, povezuje ju profilirana preklada z napisom iz pozlačenih črk KUNSTELJEVI. Gladko ozadje niše je iz črnega kamna in tvori učinkovito ozadje figuralni skupini Kristusovega vstajenja z angeloma iz belega kamna. Vstali Kristus z desnico blagoslavlja, z levico drži križ, ob njegovih nogah klečeča angela pridržujeta pokrov groba. Figuralna skupina je do popolnosti izglajena. Pred tem »oltarnim« delom je na tleh pokrov grobnice, celotni pravokotni grobni plato je ograjen z nizkimi kamnitimi slopi. Celoto spomenika sta izvršila kamnoseški mojster Franjo Kunovar ml. in akademski kipar Boris Kalin, ki sta se oba na spomenik tudi podpisala. Signatura kiparja je na podstavku figuralne skupine: B. KALIN, kamnosek se je podpisal na podstavku ene od dveh vaz, postavljenih na plato: F. KUNOVAR, LJUBLJANA.

Še danes delujoče kamnoseško podjetje, katerega tradicija z ustanoviteljem Franjem Kunovarjem st. sega na začetek 20. stoletja, je skozi desetletja uspešno delovalo ob sodelovanju s priznanimi kiparji in arhitekti. Delavnica je bila in je na Tomačevski cesti v neposredni bližini ljubljanskega pokopališča Sv. Križa, dana-

šnjih Žal. (Kunovarjevih nagrobnih spomenikov je tudi sicer – glede na bližino Ljubljane pričakovano – na vrhniškem pokopališču precej).²⁴ Sin Franjo ml. (1904–1985) je moči združil s kiparjem Borisom Kalinom, za katerega je časopis Jutro leta 1938 zapisal, da je uvedel na svetokriškem pokopališču pravi preobrat v zasnovi nagrobnih spomenikov.²⁵ Takrat se je verziral v klesanju nagrobne plastike, nabožnih skulptur, posebno žalujočih figur in poduhovljenih angelov.

Izrez angelov na nagrobnem spomeniku Kunstljevih, kipar Boris Kalin, ok. l. 1936.

²⁴ Simona Kermavnar, Kalinov in Kunovarjev prispevek k nagrobnikom na vrhniškem ter obeh logaških pokopališčih (<https://www.mojaobcina.si/vrhnika/novice/kalin-kunovarjeva-in-kunovarjevi-nagrobni-spomeniki-na-vrhniškem-ter-obe-logaskih-pokopališčih.html>, marec 2021).

²⁵ L. M. 1938, str. 3.

Kalinova skupina z Vstalim Kristusom.

Spomenik spada torej v čas, ko je kipar Boris Kalin delal v Kunovarjevem podjetju, natančneje verjetno iz časa okoli smrti (1936) »patriarha« Kunstljeve rodbine, Jožefa. Kalin se je rodil leta 1905 v Solkanu in umrl 1975 v Ljubljani. Študiral je na Tehnični srednji šoli v Ljubljani in se je s kiparstvom srečal že tam, pri profesorju kiparju Alojzu Repiču. Študij je v letih 1924–1929 nadaljeval na Akademiji za likovno umetnost v Zagrebu, zlasti je nanj vplival profesor Frano Kršinić, ob koncu šolanja je bil za kratek čas tudi pri Ivanu Meštroviću, izpopolnjeval se je v Franciji in Italiji. Izoblikoval je lasten, z realizmom zaznamovan slog, ustvarjal je predvsem v marmorju in bronu. Prvo samostojno razstavo je pripravil v Jakopičevem paviljonu v Ljubljani leta 1938; tedaj je pokazal dva metra visokega Splavarja, ki stoji danes ob Blejskem jezeru (kopija v Celju).

Naslednje leto je zmagal na natečaju za konjeniški spomenik v Mariboru (spomenik kralju Aleksandru; skupaj z arhitektom Jaroslavom Černigojem), dela na njem pa je preprečila 2. svetovna vojna.

Od konca vojne pa do upokojitve leta 1970 je bil prvi redni profesor kiparstva na novoustanovljeni Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani.

Mojstrski so njegovi doprni portreti, npr. Rajko Nahtigal (1939), Fran Ramovš (1940), portretno poprsje Primoža Trubarja v Celju (1950) itd. Po vojni je bil zaželen avtor številnih spomenikov NOB (npr. spomenik talcem v Gramozni jami v Ljubljani, 1947; grobnica herojev v Ljubljani, 1949–1952; Talca v Kamniku, 1946, in v Begunjah, 1951), pri katerih so večkrat sodelovali arhitekti, pri spomeniku z grobnico padlim v NOB na Vrhniki na Drči

nad Močilnikom na primer Boris Kobe;²⁶ Kalinov je monumentalen kip partizana na straži, za katerega je prejel Prešernovo nagrado (1950). Kipar je bil tudi Borisov mlajši brat Zdenko Kalin (1911–1990).

Za kip Partizana-stražarja na grobnici na vrhniški Drči je bil kipar Boris Kalin leta 1950 odlikovan s Prešernovo nagrado. (<http://spomeniki.blogspot.com/2011/11/vrhnika.html>, marec 2021)

Signatura kiparja Kalina na podstavku skulpture.

²⁶ Gl. npr. ČOPIČ 2000, str. 398–399.

Relief apostola Andreja v luneti nagrobnika Lenarčičevih.

Ob južni steni obzidja je **nagrobni spomenik Lenarčičevih**²⁷ in takoj zraven levo spomenik **Czižkovih**. Na slednjem je signirana plaketa (ŠTOVIČEK • V •) okrogle oblike (premer 28,8 cm) z upodobitvijo inženirja strojništva Otmarja Czižka, delo akademskega kiparja Vladimirja Štovička (tudi Stoviček). Po obodu teče napis ING. OTMAR CZIŽEK • 1903–1975, izdelana je bila 1976, torej takoj po njegovi smrti. V muzeju v Krškem hranijo mavčni odlietek.²⁸ Kiparja je umetnostni zgodovinar Janez Mesesnel²⁹ označil za edinega »čistega« slovenskega medaljerja. Štoviček se je z Lenarčiči srečal v Šrajbarskem turnu v neposredni bližini Leskovca pri Krškem, tedanjimi lastniki graščine. Rodil se je leta 1896 v bližnjem Boštanju pri Sevnici češkima priseljencema Karlu in Vlasti Štoviček, družina pa se je 1900. preselila v Leskovec, kjer je oče dobil delovno mesto grajskega oskrbnika. Grad je leta 1658 za več kot dve stoletji prešel v roke gospodov Turjaških-Auerspergov,³⁰ 1903. pa sta ga od grofa Ervina Auersperga kupila posestnika Karel Kotnik iz Verda in Josip

(Jožef) Lenarčič z Vrhnike (1856–1939), poročen z Ano Kotnikovo (1863–1958). O njiju dveh bo tekla beseda pri nagrobnem spomeniku Kotnikovih v Verdu.

Rodbini je gospodarsko trdnost zagotovil Jurij Kotnik (1775–1836), ki je zapustil posest v Verdu sinu Jožefu, tisto na Mirkah pa sinu Jakobu; Jožef je po bratovi smrti od njegove vdove Ane Simon odkupil tudi posestvo na Mirkah. Jožef se je poročil kar trikrat, sinu Franu (Francu) iz prvega zakona je zapustil virsko gospodstvo, na mirškem ga je nasledil sin Karel (1848–1908) iz tretjega zakona. Njegova hčerka Marija se je 1901. poročila s Francem Tršarjem, imela sta štiri otroke, hčerka Ana Marija (1912–2011) se je poročila z inženirjem Czižkom.³¹ Na napisni plošči Lenarčičevega spomenika je kot prvi napisan oče zgoraj omenjenega solastnika Šrajbarskega turna, Andrej (1802–1871), doma iz Parij na Krasu.³²

27 KERMAVNAR 2020 e, str. 18–19; Simona Kermavnar, Lenarčič-Kotnikovi, Vladimir Štoviček ter Verd in Vrhnika (<https://www.mojaobcina.si/vrhnika/novice/lenarcic-kotnikovi-vladimir-stovicek-ter-verd-in-vrhnika.html>, marec 2021).

28 ČOPIČ, VRTAČNIK LORBER 1998, str. 107, kat. št. 467.

29 MESESNEL 1981, str. [1].

30 Na gradu je v 19. stoletju ustvarjal lastnik gospostva, pesnik in politik Anton Aleksander Auersperg, bolj znan kot Anastasius Grün (1806–1876); v neposredni bližini grajske stavbe ob vinogradu stoji tudi njegov (oz. rodbinski) mavzolej, zgrajen 1877., leto po Grünovi smrti. Bil je prijatelj pesnika Franceta Prešerna, pri delu javnosti (npr. pri Janezu Trdini) pa si je pridobil zelo negativne oznake.

31 OBLAK 2003, str. 71.

32 Andrej je bil tudi član gradbenega odbora za nadzidavo župniškega zvonika leta 1868, ki so ga sestavljali še Fran Kotnik, Mihael Tomšič in Janez Jelovšek. Dela so bila kmalu zaključena in zvonik je bil blagoslovljen že naslednje leto, zidarska dela je opravil zidarski mojster Wilhelm Treo (AMBROŽIČ 2004, str. 36).

Nagrobna spomenika rodbin Lenarčič in Czižek.

Vladimir Štoviček, plaketa z upodobitvijo inženirja Otmarja Czižka.

Štoviček je svoje likovno izobraževanje začel na Umetniško-obrtni šoli v Ljubljani, med letoma 1919 in 1922 je študiral na umetnostni akademiji v Pragi, in sicer kiparstvo pri prof. Janu Štursi, pri prof. Otokarju Španielu pa se je izpopolnjeval na specialnem medaljerskem oddelku. Leta 1925 se je prvič javno predstavil slovenskemu občinstvu na razstavi s someščanom in kolegom s praške akademije Jarom Hilbertom v Jakopičevem paviljonu v Ljubljani (čez slaba štiri desetletja je prijatelja obiskal v Egiptu in tam portretiral več egipčanskih kulturnikov in politikov). Med letoma 1926 in 1931 se je izpopolnjeval v Parizu, 1932. pa se je vrnil v Leskovec in si na gradu Šrajbarski turn uredil atelje (občasno je tam bival že prej). Med njegovimi deli omenimo vsaj številne upodobitve znanih Slovencev, npr. Valvasorja, tako plaketo kot spomenik, ki stoji v Krškem pred muzejem ter plakete Cankarja, Plečnika, Trubarja itd. Ob svoji osemdesetletnici (1976) je vsa dela iz zasebne zbirke in atelje podaril Občini Krško. Umrl je leta 1989 v Krškem.

V tem sklopu predstavljamo še **nagrobni spomenik družine de Gleria v Dolnjem Logatcu**,³³ ki ga izdelal Vrhnčan Stane Dremelj. Rodil se je leta 1906 na Vrhniki. Kot mladenič je delal v domači rezbarski delavnici Ivana Buha. Ta je v času prezidave cerkve sv. Nikolaja v Dolnjem Logatcu (župnijska je postala šele 1910.) v dvajsetih letih minulega stoletja dobil večje naročilo za prenovo oltarjev in pomagal mu je tudi Dremelj. Na dvorišču Erkerjeve domačije (prej Hammerlitz) je imel majhno delavnico, tam je spoznal tudi svojo bodočo ženo Milico Hammerlitz. Obiskoval je Tehnično srednjo šolo v Ljubljani, kjer se je seznanil z osnovami kiparstva. Medaljerstva se je učil pri Antonu Severju, ki se je posvečal predvsem izdelovanju medalj in plaket.

V času svojega bivanja v Logatcu je Dremelj izdelal tudi renesančno navdahnjen kamnit medaljon z reliefom sv. Boštjana, ki krasi pročelje kapele iz leta 1928, posvečene med 1. svetovno vojno padlim domačinom. Med letoma 1930–1934 je obiskoval Akademijo za likovno umetnost v Zagrebu, kamor je prišel jeseni 1930 skupaj s poznejšim kiparjem Zdenkom Kalinom. Diplomiral je 1934. pri profesorju Franu Kršiniću, specialko za medaljerstvo je opravil pri profesorju Ivu Kerdiću, čigar delo ga je – poleg renesančne medaljerske umetnosti – močno zaznamovalo. Izpopolnjeval se je tudi v Italiji. Leta 1936 se je z družino preselil v Ljubljano.

³³ KERMAVNAR 2014, str. 169; KERMAVNAR 2020 d, str. 29; Simona Kermavnar, Nagrobni spomenik družine de Gleria v Dolnjem Logatcu (<https://www.mojaobcina.si/logatec/novice/nagrobni-spomenik-druzine-de-gleria-v-dolnjem-logatcu.html>, marec 2021).

Stane Dremelj, relief sv. Boštjana v trikotnem čelu spomiske kapele v Dolnjem Logatcu.

Stane Dremelj, avtoportret na nagrobnem spomeniku Jenčič-Hammerlitz-Erker na dolnjelogaškem pokopališču, 1940.

Od leta 1946 do upokojitve je poučeval na Šoli za oblikovanje v Ljubljani. Razstavljal je doma in v tujini, leta 1973 je dobil Prešernovo nagrado Gorenjske. Zadnji desetletji je živel v Radovljici, kjer je 1992. tudi umrl. Pokopan je v Logatcu, in sicer v grobu Jenčič-Hammerlitz-Erker. Spomenik ima obliko križa na visokem stopničastem podstavku. Ob strani podstavka je pritrjen bakren medaljon z umetnikovim reliefnim avtoportretom, po obodu katerega teče napis STANE • DREMELJ • KIPAR-MEDALJER • 1940.³⁴

Grobni prostor obdaja nizek betonski zid z vdolčinami pravokotnimi stebriči, osrednji del pa zaključuje stena iz grobo klesanega kamna (pripeljan naj bi bil iz Italije),³⁵ pokrita s položnim lesenim dvo-

kapnim ostrešjem, ki ga na sredini podpira kos ležečega debla. Na desni polovici stene je v plitvi pravokotni niši zglajena plošča z imeni umrlih,³⁶ na levi pa je polkrožno zaključena niša z meter visokim kipom Marije iz peščenjaka. Kip stoji na podstavku in je postavljen na prav tako grobo klesan kvader, na sprednji strani katerega je napis MARIJA/ IZPROSI JIM/ VEČNI MIR.

³⁴ KERMAVNAR 2014, str. 169.

³⁵ Ustni vir Dušan de Gleria.

³⁶ Napis: †/ DRUŽINA/ de GLERIA/ ANTON * 27/ 8 1859 + 15/ 6 1934/ MARIJA * 12/ 9 1852 + 28/ 12 1933/ ANTON * 24/ 4 1884 + 7/ 4 1971/ ELIZABETA * 23/ 11 1898 + 7/ 2 1980/ ALEŠ * 19/ 4 1976 + 27/ 9 1994/ DUŠAN * 9/ 4 1923 + 1/ 8 2002/ MINKA * 3/ 10 1928 + 3/ 3 2008.

Osrednji del de Glerievega nagrobnika s kipom Marije.

Anton de Gleria (1859–1934) je kot trinajstleten deček leta 1872 prišel v Logatec,³⁷ in sicer iz mesteca Paularo v Karniji. Sprva je kot trgovski vajenec delal v trgovini Toma Tolazzija, ki je v Logatec prav tako prišel s severa Furlanije. Leta 1881 se je de Gleria poročil z vdovo Marijo Babič (prvič poročena Čuk), ki je imela majhno trgovino; skupaj sta jo povečala in razširila v trgovino z mešanim blagom. Ukvarjal se je tudi z žganjekuho, surovine je večinoma dobival iz Istre, slive iz Bosne, tropine pa s Primorske. Po brinjecu je bilo posebej veliko povpraševanje na Dunaju, kamor ga je pošiljal v manjših hrastovih sodčkih. Tja je v velikih količinah izvažal tudi zobotrebce, ki so jih izdelovali domačini. Poleg tega je odkupoval zdravilna zelišča³⁸ (trgovina z zdravilnimi zelišči je bila prijavljena 1884.) in v sezoni maline in gobe.

Za Logatčane, ki so se v 19. stoletju pretežno ukvarjali z živinorejo, je bilo nabiranje zelišč oz. njihova prodaja pomemben vir dohodka. Zaradi ugleda, ki ga je užival, je bil de Gleria tudi dolnjelogaški občinski svetnik. Anton in Marija sta imela štiri sinove in dve hčeri. Najstarejši sin, Anton ml., je ostal doma na kmetiji. Poročil se je z Elizabeto Šemerl iz Sinje Gorice (po domače Pr' Želoc). Imela sta sina Dušana, ki se je poročil z Marijo-Minko Mihevc (po domače Pr' Maklav). Na plošči na spomeniku je napisan tudi vnuk Aleš.

Tri leta po smrti Antona st. (in štiri leta po smrti njegove žene) je bil postavljen nagrobni spomenik, na podstavku kipa je signatura z datacijo ST. DREMELJ 37 – sam spomenik pa je zasnovan pod vplivom arhitekta Jožeta Plečnika. Številni naši umetniki so se tako kot Dremelj v tridesetih letih minulega stoletja šolali na zagrebški akademiji. To obdobje je pri nas v prvi vrsti zaznamoval realizem, vendar, kot je opozoril umetnostni zgodovinar Igor Kranjc,³⁹ je bilo skoraj toliko, kolikor je bilo avtorjev, tudi oblik realizma oz. realizmov. Konkretno delo bi lahko označili kot poetični realizem. Pogled od blizu pokaže prefinjeno izdelavo detajlov (npr. pri draperiji, laseh) in odraža Dremljevo odlično obvladovanje tehnike, kar je še posebej prišlo do izraza pri njegovih reliefnih portretih in avtoportretih.

37 Ustni vir Dušan de Gleria. Švajncer (ŠVAJNCER 2004, str. 61) torej napačno predvideva, da na nagrobniku »zanesljivo ni napisan tudi prvi Logatčan s tem priimkom« in da se je v Logatec priselil vsaj že njegov oče. Dejstvo je, da je Anton st. v Logatec prišel zelo mlad.

38 Za vse tu zapisane podatke se zahvaljujem gospodu de Gleria.

39 KRANJC 2002, str. 7.

Nagrobni spomenik družine de Gleria na pokopališču v Dolnjem Logatcu, 1937.

Družinska fotografija de Glerievih: označen Anton st.,
na njegovi desni žena Marija (osebni arhiv Dušana de Gleria).

Naslednja dva nagrobna spomenika in ena grobnica so na obzidanem **pokopališču v Verdu** (EŠD 11859). Monumentalen kamnit nagrobni spomenik, posvečen Franu Kotniku (1828–1890) in njegovi družini, je izdelal hrvaški umetnik Ivan Rendić (1849–1932),⁴⁰ na desni konzoli še lahko preberemo fragment signature I. RE [...] – umetnik se je običajno podpisal I. Rendić, pa tudi I. Rendich. V južno steno v jedru srednjeveške podružnične cerkve sv. Antona Puščavnika je bil vzidan konec 19. stoletja.

Rendić je leta 1871 zaključil študij na Umetniški akademiji v Benetkah in se kasneje izpopolnjeval tudi v Firencah pri znanem kiparju Giovanniju Duprèju. Velja za nestorja modernega hrvaškega kiparstva, slovel je kot veliki mojster portretnega kiparstva, specializiral pa se je tudi za grobno arhitekturo in plastiko.⁴¹ Med letoma 1880–1921 je deloval v Trstu in dobival pomembna naročila bogatih meščanov in širše. Izdelal je številne tržaške in hrvaške, tudi slovenske nagrobne spomenike in grobnice. Veliko njegovih del lahko vidimo na Reki (veličasten mavzolej viteza Josipa Gorupa pl. Slavinjskega in njegove družine),⁴² v Zagrebu, Dubrovniku, na Braču ter predvsem v Trstu; tam je na pokopališču sv. Ane njegovih deset nagrobnih spomenikov in trije mavzoleji, verjetno najbolj znan je Kalistrov iz leta 1902,⁴³ pri nas omenimo nagrobni spomenik hčerke tržaškega industrialca Alice Glanzmann na pokopališču v Tržiču⁴⁴ s konca 19. in Dejakov mavzolej v Senožečah z začetka 20. stoletja.⁴⁵

Kot je že bilo omenjeno, začetki Kotnikove rodbine v Verdu segajo v 18. stoletje. Leta 1836 je posestvo prevzel Jožef Kotnik (1804–1858). Njegov nagrobnik (in prvih dveh od treh žena, Neže Toman in Katarine Stuler, ki je umrla pri porodu) sto-

ji ob zahodni fasadi cerkve, levo od vhoda. Leta 1850 je dal v središču Vrhniko na temeljih stare pošte in sosednje hiše, ki ju je kupil, postaviti hotel Črni orel, v katerem so bili gostilna in kavarna ter čitalnica. Kotniki so bili kot izobraženi posestniki in podjetniki znani po svoji dobrodelnosti in meceniji domačim slikarjem Jožefu Petkovšku, Simonu Ogrinu in Mateju Sternenu.⁴⁶

Simon Ogrin, Domačija Frana Kotnika v Verdu, o. pl., 1880 (vir: Jože Suhadolnik, Simon Ogrin 1851–1930 slikar, Vrhnika 2001, str. 77).

40 MAROLT 1929, str. 60; KERMAVNAR 2020 f, str. 12–13; Simona Kermavnar, Rendićev spomenik Frana Kotnika v Verdu (<https://www.mojabcina.si/vrhnika/novice/kultura/rendicev-nagrobni-spomenik-frana-kotnika-v-verdu.html>, marec 2021). Mimoregrede omenimo, da bi Kotnik Rendića lahko spoznal v Trstu, morda leta 1882, ko je na tamkajšnjem mednarodnem industrijskem sejmu (Esposizione austro-ungarica industriale e agricola) za svoje okrasne parketne plošče prejel tudi diplomu.

41 KEČKEMET 1969, str. 103, *passim*.

42 Gorup je bil tudi pomemben in radodaren Rendićev mecen.

43 BUČIĆ 2010, str. 59–72.

44 ŽITKO 1989, str. 79.

45 KERMAVNAR 2021 (v pripravi).

46 Zgodovinski razvoj in pomen Kotnik-Lenarčičevega posestva v Verdu ter rodovnik družine Kotnik je pred časom predstavila Nataša Oblak Japelj v svojem diplomskem delu in v Vrhniških razgledih (OBLAK 1998; OBLAK 2003, str. 25–75).

Ivan Rendič, doprsni reliefni portret Frana Kotnika.

V rojstnem kraju je Kotnik ustanovil parketno tovarno s furnirnico – ornamentalni parket »Franc Kotnik« je bil poznan po vsem svetu, z njim je bila 1888. opremljena tudi 1885. zgrajena palača Kranjskega deželnega muzeja (Rudolfinum, zdaj Narodni muzej Slovenije),⁴⁷ leta 1900 je parketarna na svetovni razstavi v Parizu dobila Grand Prix – in opekarno, imel pa je tudi pomembne politične funkcije (deželni poslanec idr.).⁴⁸

Leta 1888 je dal čez Ljubljano med vrhniškim Bregom in Verdom postaviti nov litoželezen most, imenovan most »Franc Jožef«, ki ga je naročil pri neki dunajski livarni in je bil za Čevljarskim oz. Hradeckega/Radeckega mostom v Ljubljani, izdelanim v Auerspergovli livarni na Dvoru pri Žužemberku in postavljenim leta

1867, verjetno drugi litoželezni most v Sloveniji. Ivanu Cankarju je služil kot model za 1901. napisano in naslednje leto izdano dramo *Kralj na Betajnovi*.⁴⁹ Ob smrti je v oporoki zapustil znatno vsoto denarja v dobrodelne in narodne namene.

47 DEŽMAN 1888, str. 16.

48 Gl. npr. KREFT 1992, str. 7, 9; GRANDA 2017, str. 13, 15.

49 DOBROVOLJC 1972, str. 242.

Nagrobni spomenik Frana Kotnika in ožjega sorodstva na pokopališču v Verdu.

Spomenik je v obliki iz več kosov sestavljenega, proti vrhu zožujočega se arhitekturnega nastavka z osrednjo tristrano zaključeno nišo, celota počiva na dveh konzolah. V duhu nagrobne simbolike je spomenik okrašen s številnimi upodobitvami predmetov in rastlin.

V plitvem reliefu je na plošči med konzolama upodobljeni kerikej - dve okoli palice oviti kači s krili na vrhu, simbol boga Hermesa (rim. Merkur), glasnika bogov in vodnika mrtvih ter tudi zavetnika trgovcev in podjetnikov. Kerikej obdaja poljedelsko orodje: kosa, pšenični snop, kramp, srp, plug, vile, kangla, slamnik, grablje in lopata. Na podstavku nastavka so v sredini upodobljeni predmeti, ki namigujejo na Franovo tehnično izobrazbo (tudi na istovrstno izobrazbo več drugih moških članov družine), saj je leta 1858 končal Inženirsko šolo cesarsko-kraljeve Tehnične visoke šole na Dunaju. Vrhniški poslovneži nasploh so imeli izjemno pozitiven odnos do šolstva in šolanja.⁵⁰ Vidimo trikotnik, ravnilo, zvitek in zobato kolo kot pomemben element v delovanju strojev; levo in desno od navedenih predmetov izraščata lovorjeva oziroma lipova vejica.

Pilastra ob strani spodnje napisne plošče sta okrašena z inkrustacijo stiliziranega pšeničnega klasa. Nad tem se dviga zgornji del nagrobnika, ki ga nosi par kratkih čokatih polstebrov, na sredini okrašenih z inkrustacijo križa. V niši je plošča z napisom, ki jo na vrhu nad vogali krasita makova in lovorjeva vejica, v sredini pa se dviga s profiliranim okvirjem obdan okulus z realističnim marmornim doprsnim reliefom Frana Kotnika. Glede na to, da je upodobljenec umrl že leta 1890, si je kipar pri modeliranju portreta gotovo pomagal

s fotografijo. Zaključek s križem v sredini je trikoten, obrobljen s pasom rozetk. Zgornji del spomenika flankirata vegetabilno okrašeni krili, levo je okrašeno s spominčicami, desno z lovorjem, čisto ob strani sta stebriča z obročem na sredini in plamenom na vrhu. Vegetacija ima poleg dekorativnega tudi simbolni pomen, lovor, mak in nežne spominčice simbolizirajo smrt in onstransko življenje, lovor kot vse zimzelene rastline tudi nesmrtnost, lipa je mdr. simbol slovanstva, žitno klasje predstavlja rast in ponovno rojstvo. Plamen je sestavni del številnih nagrobnih spomenikov.⁵¹

Imenoma obeh zakoncev z letnicami sledi verz iz pesmi Na grobih Frana Cegnarja.⁵² V zakonu se jima je rodilo osem otrok, šest deklic (od teh so bile kar tri z imenom Marija Frančiška, ker sta prvi dve umrli kot otroka) in dva dečka: Ana Agnes, Marija Frančiška, Ema Jožefina, Matilda Gabrijela, Marija Frančiška, Franc Jurij, Marija Frančiška, Karl Jožef. Na spodnji plošči vidimo v levem stolpcu zapisanih večino njihovih imen.

50 GRANDA 2016, str. 15.

51 V zgornjem delu virski spomenik nekoliko spominja na arhitekturne in dekorativne rešitve pri Rendičevem mavzoleju za rod bino Copaitich (Kopaitič)-Battagliarini na reškem pokopališču Kozala iz sredine devetdesetih let ali pa spomenik družine Stavraka na tržaškem grško-pravoslavnem pokopališču, kjer se romansko-bizantinski slog meša z dekorativnimi vložki, tako kot na Kotnikovem spomeniku.

52 Napis: FRAN KOTNIK/ *25. SEPT. 1828. † 15. AOGUSTA 1890./ MARIJA KOTNIK ROJ. MERTLIČ./ NAD ZVEZDAMI ZDAJ DUŠA TVOJA BIVA/ KO V GROB NAM ŽALOST BRITKE SOLZE ZLIVA/ NIKJER, NIKJER TOLAŽBE SRCU NI!/ LE KRIŽ NAM SVETI GOVORI,/ DA ZOPET VIDMO SE NAD ZVEZDAMI./ * 8. DEC. 1835. † 14. APRILA 1900.

Vladimir Štoviček, Josip Lenarčič, plaketa, mavec, 30,1 x 23,7 x 3,7 cm, inv. št. MMK; VŠ-891, foto: fototeka Mestnega muzeja Krško.

Vladimir Štoviček, Ana Lenarčič, plaketa, mavec, 30,4 x 23,7 x 3,5 cm, inv. št. MMK; VŠ-848, foto: fototeka Mestnega muzeja Krško.

Ana se je poročila z Josipom Lenarčičem, ki je pozneje prevzel vodenje opekarne in parketarne in se nasploh uveljavil tako v gospodarskem kot političnem življenju Vrhnike. Poleg ljubljanskega župana Ivana Hribarja je bil zaslužen za železniško povezavo Vrhnike z Ljubljano (1899), na Dunaju pa je bil član industrijskega in železniškega državnega sveta. Sin Milan je bil priznan strojni inženir. Drugi dve Kotnikovi hčerki, ki sta dočakali odraslo dobo, sta se poročili z vojaškima častnikoma: Ema Jožefina z Ludomirjem vitezom pl. Zadurowiczem, ki naj bi bil po rodu Rus ali Ukrajinec, Marija Frančiška, katere prvi mož je bil baron Evgen Baselli, pa s cesarsko-kraljevim majorjem Henrikom Uffenheimerjem, ki je padel na začetku 1. svetovne vojne na severnem bojišču.⁵³ Ko je leta 1910 umrl sin Karel, je z njim izumrla moška veja virskih Kotnikov.

Pred smrtjo je kot rečeno prodal posestvo in obe tovarni (parketarno in opekarno) svaku Josipu Lenarčiču, večino svojega premoženja pa zapustil Družbi sv. Cirila in Metoda. Leta 1908 je Josip v Josipdolu pri Ribnici sredi Pohorja kupil steklarno (glažuto), a jo je že leto kasneje zaradi predrage proizvodnje in zastarelosti tehnologije zaprl in začel pospešeno razvijati kamnoseštvo.

⁵³ Zapisani: MARIJA F. KOTNIK/ * 11. 6. 1864 + 4. 6. 1868/ MARIJA F. KOTNIK/ * 11. 8. 1869 + 20. 10. 1870/ FRAN J. KOTNIK/ * 6. 4. 1871 + 2. 8. 1891/ KAROL J. KOTNIK/ * 30.9.1875 + 28.2.1910/ JOSIP LENARČIČ/ * 22.2.1856 + 26.5.1939/ LUDOMIR vitez pl. ZADUROWICZ/ * 13.6.1857 + 5.10. 1940/ MILOŠ LENARČIČ/ * 31.5.1920 + 11.9.1942/ ing. MILAN LENARČIČ/ * 29.3.1884 + 17.9.1949/ EMA pl. ZADUROWICZ, roj. KOTNIK/ * 2.6.1866 + 18.12.1955/ ANA LENARČIČ, roj. KOTNIK/ * 4.1.1863 + 14.2.1958/ MARIJA UFFENHEIMER, roj. KOTNIK/ * 3.4.1873 + 28.3.1964.

Vladimir Štoviček, Milan Lenarčič, 1932, plaketa, mavec, 12,3 x 9,7 x 1,2 cm, inv. št. MMK; VŠ-378/2, foto: fototeka Mestnega muzeja Krško.

Josip in Ana Lenarčič v poznih zrelih letih (fotografiji iz osebne arhiva Danijela Cvetka, digitalna posnetka posredoval Miha Kramberger).

Znan je bil ne le po bogastvu, ampak tudi po naprednosti in po tem, da je bil tudi dober obrtnik, zaradi svojih strogih načel pa med delavci ne preveč priljubljen. Omenimo še, da je imel tudi bogato umetniško zbirko.⁵⁴

Imetje je leta 1913 predal sinu Milanu (1884–1949).⁵⁵ Ta je večji del časa živel v Josipdolu. Na Pohorju je dal postaviti tudi hidroelektrarno in 1923. zgraditi ozkotirno železnico Brezno–Josipdol, ki je granitne kocke in druge podobne izdelke prevažala do postaje v Podvelki v Dravski dolini (le-ti so nato potovali vse do Egipta, Turčije in drugam) ter bil daleč najbolj zaslužen za razvoj kraja. Leta 1941 so ga Nemci pregnali iz Josipdola in preselil se je v Italijo. Njegova posest v Preganziolu pri Trevisu (t. i. Vila miru)⁵⁶ je bila tudi kraj za okrevanje za ranjence in od pomladi 1945 zatočišče mnogim Slovencem, ki so zbeža-

li iz matične domovine, da bi se preselili v ZDA, ko so čakali na pridobitev vizuma. Najverjetneje že leta 1943, po smrti sina Miloša, ki je umrl star komaj dvaindvajset let, je napisal oporoko, v kateri je vse svoje premoženje zapustil skladu, ki naj bi skrbel za štipendije mladim nadarjenim Slovencem (podeljuje Univerza v Ljubljani). Umrl je leta 1949 v avtomobilski nesreči, pri kateri ne gre izključiti načrtne usmrtnice s strani jugoslovanske tajne službe OZNE.⁵⁷

⁵⁴ MAROLT 1929, str. 61–63.

⁵⁵ Gl. diplomsko delo Mihe Krambergerja (KRAMBERGER 2017).

⁵⁶ Gl. JEVNIKAR 2020, str. 42–47.

⁵⁷ KRAMBERGER 2017, str. 34. Mihi Krambergerju se na tem mestu zahvaljujem za posredovane skenirane fotografije Lenarčičevih, ki jih je pridobil v Josipdolu pri g. Danijelu Cvetku.

Stanje Kotnikovega nagrobnega spomenika pred letom 2000 (vir: OBLAK 1998).

Sprva je grobno polje obdajala železna ograja.⁵⁸ Kot lahko vidimo na fotografiji, posneti pred dobrima desetletjema in objavljeni v diplomskem delu Nataše Oblak,⁵⁹ sta bili pod spomenikom pritrjeni tudi dve pravokotni bronasti plaketi pokončne oblike. Na njiju je kipar Vladimir Štoviček upodobil Ano in Josipa Lenarčiča. Veljata za »izgubljeni«, hranijo pa v Mestnem muzeju Krško mavčna odlitka. V katalogu retrospektivne razstave iz leta 1998, za katerega sta tekste prispevali dr. Špelca Čopič in Jožica Vrtačnik Lorber (Oži Lorber), je plaketa z Josipovo doprsko upodobitvijo (30,1 x 23,7 cm) datirana okoli leta 1925,⁶⁰ Anina (30,4 x 23,7 cm)⁶¹ pa je navedena med časovno neopredeljenimi medaljerjevimi deli. Kot je opozorila Čopičeva, je v Štovičkovem kiparstvu precej težavno kronološko razporejanje nedatiranih del, ker so formalne razlike lahko zelo majhne.⁶² Glede na to, da je velikost obeh plaket skoraj enaka in sta tudi sicer identično zasnovani, Ana pa kaže videz približno šestdesetletne ženske, je upravičen sklep, da

sta nastali istočasno. Štoviček je čez nekaj let naredil tudi plaketi v mavcu njunega sina Milana⁶³ in njegove druge žene, Minke/Ninke (roj. Stare),⁶⁴ ki sta enakih mer (12,3 x 9,7 cm), obe signirani in tudi datirani zgoraj s pripisom kraja: 19 JOSIPDOL 32.⁶⁵ Hrani ju krški muzej.

58 To so bile pravzaprav okenske železne mreže s Stražišarjeve hiše v Verdu, iz njih pa so Kotniki naredili ograjo, ki je obkrožala vrtno uto v parku ob njihovi hiši; po razlastitvi je park začel propadati, ograja pa je bila prenesena na skupni grob Kotnikov in Lenarčičev.

59 OBLAK 1998, sl. 39.

60 ČOPIČ, VRTAČNIK LORBER 1998, str. 83 (kat. št. 40).

61 ČOPIČ, VRTAČNIK LORBER 1998, str. 117 (kat. št. 690).

62 ČOPIČ 1998, str. 11 (v: ČOPIČ, VRTAČNIK LORBER 1998).

63 ČOPIČ, VRTAČNIK LORBER 1998, str. 85 (kat. št. 84). Štoviček je naredil tudi večjo verzijo z Milanovo upodobitvijo (34 x 26,8 cm).

64 ČOPIČ, VRTAČNIK LORBER 1998, str. 85 (kat. št. 85).

65 Iz kataloga sicer ni razvidno, da gre za zakonca.

Levo od Kotnik-Lenarčičevega je ob južno fasado virske cerkve prislonjen nagrobni spomenik **Žitko-Petrič-Maroltovih**.⁶⁶ Posestniki Žitko so v Verdu gospodarili več stoletij. Sprva so bila poslopja njihovega posestva severno od cerkve sv. Antona Puščavnika, po velikem požaru, v katerem je pogorelo pol vasi, pa so v 1. polovici 19. stoletja zgradili gostilno, žago in mlin južno od cerkve, ob Ljubljani. Novogradnjo in preselitev je opisal tudi Marijan Marolt v že omenjenem romanu *Zôri, noč vesela*.⁶⁷ Takrat je bil gospodar Tomaž Žitko (1793–1852), poročen z Lizo Pirnat (1795–1847). Nasledil ju je sin Jože (1819–1865). Dve leti po njegovi smrti se je vdova Marija (1843–1913) poročila z bogatim posestnikom Jakobom Petričem z Loga (1837–1884), ki je tako postal še gospodar Žitkovega grunta in opekarne, 1911. je posestvo prevzel zet Janko Marolt. Več stavb sestavljajočo celoto je okoli leta 1880 upodobil Simon Ogrin. Slika je signirana z napisom **POSESTVO M. PETRIČ. VERD/PINXIT S. OGRIN**.⁶⁸ Leta 1946 je posest zasedla Federativna ljudska republika Jugoslavija (FLRJ), kmalu zatem je postalo splošno ljudsko premoženje.⁶⁹ Hiša (Verd 94) je do pred kratkim ohranila bistvene elemente prvotne stavbe z značilnimi historicističnimi detajli, v zadnjih nekaj letih pa so jo novi lastniki preoblikovali do nerazpoznavnosti in je od nje ostala praktično le še tlorisna zasnova.

Nagrobni spomenik je zasnovan v neoromansko-neogotskem slogu. Okvirni nastavek s trikotnim ogredjem s psevdoromanskim frizom nosi par pilastrov, ki ju flankirata pristrešena slopa. V osrednjem delu je neogotsko zašiljena niša, v spodnji polovici s poslikavo razdeljena v dva šilasto zaključena dela. Zgoraj je naslikan

Freska (kopija) blagoslavlajočega Kristusa na nagrobnem spomeniku Žitko-Petrič-Marolt.

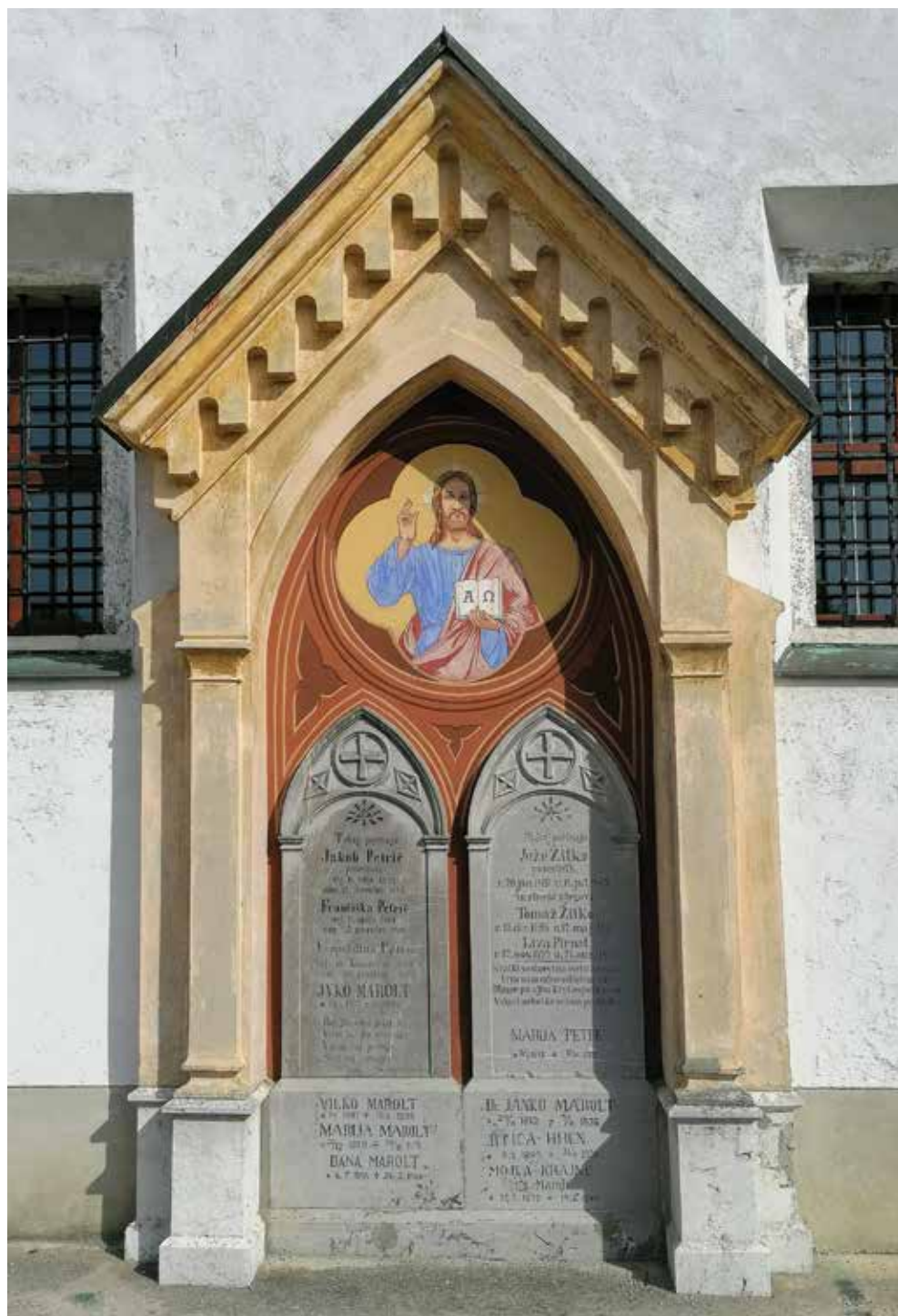
gotski štirilist z upodobitvijo Kristusa vladarja. Kamnoseško obdelani plošči z imeni umrlih, stoječi na pristrešenih bazah, se z obliko prilagajata naslikani arhitekturni členitvi. Vsako ploščo obdaja par pilastrov, povezanih s polkrožnim lokom, pod katerim je vklesano z žarki obdano božje oko v trikotniku. Pri vrhu plošči krasi relief križa v krogu, obdan s po dvema romboma. Detajli so bili včasih pobarvani, na rombih še lahko vidimo sledi pozlate. V štirilistu je upodobljen dopasni Kristus, ki z desnico blagoslavlja, v levici pa drži odprto knjigo s črkama alfa (α) in omega (Ω).

66 KERMAVNAR 2020 g, str. 9–10; Simona Kermavnar, Nagrobni spomenik rodbine Žitko-Petrič-Marolt v Verdu (<https://www.mojaobcina.si/vrhnika/novice/nagrobni-spomenik-rodbine-zitkopetricmarolt-v-verdu.html>, marec 2021).

67 MAROLT 1956, str. 34–36, 268, passim.

68 SUHADOLNIK 2001, str. 17.

69 OBLAK MILČINSKI 2005, str. 55.

Nagrobni spomenik Žitko-Petrič-Maroltovih na pokopališču v Verdu.

Fragment originalne Ogrinove poslikave
(hrani Cankarjeva knjižnica Vrhnika).

Prvotno fresko je naslikal Simon Ogrin, ki se je zgledoval pri renesančnih in nazarenskih delih, za katera sta značilni idealizacija in umirjenost, kar se kaže tudi tu. Leta 1997 je bila njegova freska odstranjena in prenesena na ploščo, fragment (91 x 71 cm) hrani Cankarjeva knjižnica Vrhnika, podarila ji ga je vnukinja Marijana Marolta Silva Penko. Na spomenik je bila naslikana replika/kopija. Wolfov učenec Ogrin ni prispeval le slikarskega okrasa nagrobnega spomenika, pač pa je njegova najverjetneje celotna zasnova. Skoraj identično je med letoma 1885–1886 z naslikanimi neogotskimi loki s trilstom razdelil stene prezbiterija v frančiškanski cerkvi v Novem mestu. Omenimo še, da je v osemdesetih letih v Verdu poslikal tudi Petričevo kapelico ter na Mirkah Kotnikovo.⁷⁰ Na dveh ploščah in njunih bazah so zapisana imena z letnicami rojstva in smrti.⁷¹

⁷⁰ SUHADOLNIK 2001, str. 42.

⁷¹ Meseci so večinoma zapisani z današnjim poimenovanjem, ponekod s starimi slovenskimi imeni, pri nekaterih je številčni zapis. Leva stran: Tukaj počivajo/ Jakob Petrič/ posestnik/ roj. 18. julija 1837/ umr. 12. decembra 1884/ Frančiška Petrič/ roj. 9. aprila 1869/ umr. 25./ novembra 1869/ Leopoldina Petrič/ roj. 19. kimovca 1876/ umr. 27. grudna 1892/ JVKO MAROLT/ *21./5. 1895 + 11.3/ 1896/ Bog jim večni/ pokoj daj./ Večna luč jim sveti naj!/ V miru naj počivajo/ Sveti raj uživajo./ VILKO MAROLT/ *7/7. 1897 + 17/2. 1898/ MARIJA MAROLT/ *31/12/ 1870 + 28/11 1931/ DANA MAROLT/ *6.7. 1896 + 24. 2. 1964.

Desna stran: Tukaj počivajo/ Jože Žitko/ posestnik./ r. 20. jan. 1819 u. 6. jul. 1865/ in starši njegovi/ Tomaž Žitko/ r. 10. dec. 1793 u. 12. maj/ 1852/ Liza Pirnat/ r. 12. nov. 1795 u. 21. aug. 1847/ Kratki so dnevi na svetu za nas/ Urno nam mine odločeni čas;/ Blagor pa njim ki v Gospodu zaspe/ V slavi nebeški se tam prebude./ MARIJA PETRIČ/ *9./1. 1843 + 17./IV. 1913/ Dr. JANKO MAROLT/ *24/8 1862 + 7/11 1936/ JELICA HREN/ *13/1 1893 + 23/1 1958/ MOJCA KRAJNC/ roj. Marolt/ *27.5.1932 + 14. 9. 1959.

Med zapisanimi imeni izpostavimo dr. Janka Marolta.⁷² Rodil se je leta 1862 kot peti otrok očetu Blažu iz Šiške v Ljubljani (bil je tudi c.-kr. cestni nadzornik v Grčarvcu pri Logatcu) in materi Marijani, rojeni Potočnik, iz Šentvida pri Ljubljani.⁷³ Po končanem študiju medicine na Dunaju je bil kot zdravnik iz Ljubljane poslan na Vrhniko, kjer je bil več kot štiri desetletja okrožni zdravnik ter dolgoleten župan. V času županovanja je dal sezidati šest šol v vaseh obširne občine, kupil je hišo in jo preuredil v občinsko ubožnico, ustanovil je občinsko hranilnico. V njegovem mandatu so na Vrhniki postavili tudi bronast spomenik Ivanu Cankarju (1930), ki ga je izdelal akademski kipar Ivan Jurkovič.

Njegov sin je bil umetnostni zgodovinar in advokat Marijan Marolt (1902–1972), ki je zapustil izredno dragoceno delo, umetnostnozgodovinsko topografijo vrhniške dekanije. Knjigo je leta 1929 založilo in izdalo Umetnostno-zgodovinsko društvo v Ljubljani.⁷⁴ Leta 1934 se je na osnovah arheoloških izkopavanj Walterja Schmid (Franc Šmid; 1875–1951) porodila tudi ideja o ustanovitvi Muzejskega društva na Vrhniki, katerega primarna naloga bi bila ureditev krajevnega muzeja, ki bi poleg arheološke zbirke vseboval tudi etnografsko, prirodoslovno itd. Marolt je skupaj s Schmidom uredil arheološko zbirko.⁷⁵ Po koncu 2. svetovne vojne so razmere zanj v domovini postale nevzdržne in je emigriral v Argentino, kjer pa mu je bilo življenje kot humanistično izobraženemu intelektualcu vse prej kot lahko. Tam je napisal in leta 1956 v Buenos Airesu pri Slovenski kulturni akciji izdal že nekajkrat omenjen roman *Zôri, noč vesela!* Jedro dogajanja je postavljeno na Vrhnisko v sredino 19. stoletja, ko je tam kar vrelo od ustvarjalnosti,

Dr. Janko Marolt (fotografijo hrani Cankarjeva knjižnica Vrhnika).

Umetnostni zgodovinar Marijan Marolt (vir: https://sl.wikipedia.org/wiki/Marijan_Marolt#/media/Slika:Marjan_Marolt_1930s.jpg, februar 2020).

tako podjetniške kot kulturniške. V župnijski cerkvi sv. Pavla je slikal Wolf, v mestu je bil inž. Stampetta, ki je skonstruiral železniški viadukt med Verdom in Logatcem (t. i. Šampetov most), Fran Kotnik je v Verdu ustanovil svetovno znano parketno tovarno itd. V romanu izvemo tudi veliko o Žitkovi rodbini.

72 VIDOVIČ MIKLAVČIČ 2007, str. 37.

73 Ustni vir Silva Penko.

74 Napisal je tudi umetnostno topografijo Dekanija Celje, 1931, 1932.

75 VIDOVIČ MIKLAVČIČ 2007, str. 35.

Končajmo ta »sprehod« pri **grobnici rodbi-
ne Galle** v jugozahodnem vogalu virskega
pokopališča.⁷⁶ Galletovi so bili od leta 1826
do konca 2. svetovne vojne lastniki nek-
danje kartuzije Bistra, kjer danes domuje
Tehniški muzej Slovenije. Marijan Marolt
v svojem topografskem opisu kot avtorja
načrta za grobnico navaja arhitekta Fritz
Schmidingerja in Hinka Engelsbergerja;⁷⁷
robbiane Mati božja z Detetom, ki krasi
osrednji del spomenika, iz zaenkrat še ne-
ugotovljenega razloga ni omenil.⁷⁸

Do pravokotnega, s škarpo ograjenega pla-
toja vodi pet betonskih stopnic. Spomenik
ima obliko preprostega oltarnega nastav-
ka s parom čokatih, z rombastim vzorcem
okrašenih stebričev brez baz in kapitelov,
ki nosita trikotno čelo s križem, obdanim
s krogom. Na sprednji strani »menze«
je napis.⁷⁹ Arhitekturo kot stranski krili
flankirata konkavno oblikovana betonska
zidca, obrobljena z girlando iz umetnega
kamna iz raznih sadežev in cvetlic, npr.
vinske trte in makovih glav, ki so jih že
stari Egipčani polagali v grobove in sim-
bolizirajo mir, globok spanec, večni počit-
tek, uteho, pozabo in smrt. Betonska stre-
ha je dvokapna in na levi strani počena.

V sredini je podoba Marije z Detetom na
prestolu, ki ju spremljata krilati angelski
glavici, napol skriti pod gubami Marijine-
ga oblačila. Figuralni del je v celoti pobar-
van belo, ozadje je sinje modro. Jezušček
stoji na materinem levem kolenu, z desni-
co blagoslavlja, v levici drži ptička, verje-
tno liščka, ki simbolizira njegovo kasnej-
še trpljenje. Polkrožno zaključen format z
vazo lilij na temenu (v. skupaj z vazo 161
cm, š. 87 cm) obdaja pisana girlanda trte z
grozdi, kostanji, kutinami, češarki črnega
borovca in limonami. Rastlinje ima poleg

Robbiana Marija z Detetom.

76 Simona Kermavnar, Relief Marije z Detetom z grobnice Galletovih na Verdu (<https://www.mojaobcina.si/vrhnikia/novice/relief-marije-z-detetom-z-grobnice-galletovih-na-verdu.html>, marec 2021).

77 V dvajsetih letih sta sodelovala z arhitektom Josipom Costaperariem pri palači Ljubljanskega dvora na vogalu med Kolodvorsko in Pražakovo ulico, pri notranji opremlitvi pa sta sodelovala tudi Tone Kralj in Lojze Dolinar.

78 MAROLT 1929, str. 60.

79 FAMILIE GALLE/ KARL GALLE/ *30. I. 1835 + 1. V. 1890/ OTTO GALLE/ *12. IV. 1904. + 10. V. 1904/ MARIE GALLE/ GEB. MAYR/ *14. IV. 1835. + 3. VIII. 1913/ FRANZ GALLE/ *26. I. 1862 + 9. VII. 1932.

Grobnica Galletovih na pokopališču v Verdu.

okrasne funkcije tudi simbolni pomen. Vinska trta označuje božje kraljestvo in je podoba drevesa življenja, zimzeleni listi limonovca simbolizirajo nesmrtnost, redka lastnost, da hkrati cveti in nosi zrele plodove, pa se je antičnim piscem zdela živa prispodoba plodnosti in izobilja; borovi storži s trajnimi iglicami so simbol nesmrtnosti in predstavljajo tudi večno vračanje življenja, podobno kutine. Lilija simbolizira čistost in neminljivo lepoto, v okviru krščanske ikonografije je daleč najbolj priljubljena kot Marijina cvetlica. Celotna leva polovica girlande je odpadla, spodaj vidimo žico, s katero so bili posamezni deli spojeni. Razlog odpadanja je menda poškodovana streha, vendar se ob tem zastavlja tudi vprašanje, kje so potem manjkajoči deli. Manjši delci glazure so odpadli tudi z obrazov matere in otroka ter z njegovih ročic, večji kos pa z ozadja na levi.

Detajl girlande na Galletovi grobnici.

Gre za izdelek položene oz. postekljene terakote (it. terracotta invetriata, ang. enameled terracotta), ki je dojevala ne samo barvanje reliefov temveč je predvsem zagotavljala njihovo trajno zaščito pred vremenskimi spremembami, kar je omogočalo njihovo uporabo tudi na zunanjsčinah stavb in spomenikov.⁸⁰ Tehniko posteklitve (it. invetriatura) je okoli leta 1440 odkril Firenčan in eden vodilnih renesančnih kiparjev Luca della Robbia (1399/1400–1482), nadaljeval pa jo je njegov nečak in naslednik Andrea (1435–1525). Za tovrstne izdelke, t. i. robbiane, v glavnem reliefe, je značilno, da ne kažejo teženj po iluzionizmu in perspektivi, barve glazure so običajno omejene na sinje modro za ozadje (t. i. modrina della Robbia) in belo za figuralni del, večbarvnost je namenjena le dekorativnim obrobam iz sadežev in cvetlic (kasneje so tudi pri

figuralnih delih uporabljali večbarvnost). Posamezni deli celote so bili nazadnje na mestu, za katerega so bili predvideni, sestavljeni po principu puzzle. Pomemben moment izredne priljubljenosti robbian je bila njihova dostopnost, saj so bile zaradi serijske izdelave s pomočjo kalupov seveda cenejše od npr. marmornih izdelkov.⁸¹

⁸⁰ V osnovi gre za odvod tehnike majolike, ki se je iz arabskega sveta že v 14. stoletju razširila po italijanskih mestih (npr. Faenza) in za katero je v nasprotju s tu obravnavanim primerkom in njemu podobnimi značilna uporaba široke palete barv.

⁸¹ Italijanski slikar, arhitekt, pisatelj in umetnostni zgodovinar Giorgio Vasari je v delu Vite (Življenja najodličnejših slikarjev, kiparjev in arhitektov), prvič objavljenem leta 1550, o izdelkih družine della Robbia zapisal, da niso preplavili samo Italije, pač pa kar celo Evropo, za kar so poskrbeli firenški trgovci.

Izdelki po robbievskih zgledih so postali zelo priljubljeni spet v 2. polovici 19. in začetku 20. stoletja, in sicer ne samo v Evropi, pač pa tudi v Ameriki. V Angliji (izpostavimo tovarni Minton in Birkenhead pri Liverpoolu) so bile robbiane popularne zlasti med preraphaeliti, ki so bili močno pod vplivom italijanske zgodnje renesanse, predvsem tudi Sandra Botticellija, sodobnika Andree della Robbie, več tovrstnih delavnic je bilo tudi v Italiji, npr. Ginori di Doccia, Lelli, Cantagalli, Montelupo.⁸²

Tehnično dovršen relief Marije z Jezuškom je natančna kopija in hkrati redukcija pale Andrea della Robbia (s pomočniki) v kapeli Medici (del Noviziato) v cerkvi Santa Croce v Firencah iz zadnjih let 15. stoletja.⁸³ Celota je tam nekoliko podolžnega pravokotnega formata, osrednja protagonista pa spremlja še šest svetnikov, po trije in trije ob straneh (tip *sacra conversazione*), lebdeča angela pa polagata Mariji na glavo krono. Glede na to, da so bili Galletovi zelo premožni in umetnostno razgledani (v Bistri so imeli pomembno slikarsko zbirko),⁸⁴ bi lahko šlo tudi za originalen renesančni primerek, vendar je v Marijinem milem obrazu, ki sicer sledi lepotnemu tipu Andrea della Robbia ali Botticellija (tanki in gosti dolgi lasje, široko visoko čelo, majhna usta z ne pretankimi in ne predebelimi ustnicami, zaobljena brada z jamico na sredini, dolgi prsti na rokah brez vidnih žil), zaslediti pridih findesièclovskih in (pozno)nazarenskih lepotnih prvin. Z veliko verjetnostjo gre za industrijsko keramiko, in sicer izdelek pomembne italijanske manufakture Cantagalli. Kopijo po taisti podobi v Santa Croce (identičen kalup) srečamo tudi v mavzoleju te družine (arhitekt

Cimitero di S. Lucia al Galluzzo, pala Marija z Detetom v kapeli Cantagalli, delavnica Cantagalli, začetek 20. stoletja. (<https://catalogo.beniculturali.it/detail/HistoricOrArtisticProperty/0900305004#lg=1&slide=0>, marec 2021).

Corinto Corinti) iz leta 1905 na pokopališču sv. Lucije v kraju Galluzzo pri Firencah,⁸⁵ kar tudi časovno sovпада z Galletovim reliefom.

82 Npr. GENTILINI 2019, str. 55–64; gl. tudi KOS 2009, str. 9–10, 13.

83 Enciclopedia Treccani. Della Robbia, Andrea (https://www.treccani.it/enciclopedia/andrea-della-robbia_%28Dizionario-Biografico%29/, marec 2021).

84 Nekaj del iz zbirke Franceta Galleta hranita tudi Mestni muzej Ljubljana in Tehniški muzej Slovenije.

85 GENTILINI 2019, str. 61 (sl. 8); Catalogo generale dei Beni Culturali (<https://catalogo.beniculturali.it/detail/HistoricOrArtisticProperty/0900305002-0>, marec 2021).

Arhivski viri

- ŽA Čepovan, Kronika župnije Čepovan 1876–1942.

Časopisni viri

- Pogreb g. Gabrijela Jelovška na Vrhniki, Jutro, 7. 12. 1927, str. 3.
- L. M. 1938: L. M., »Tisoč tankov za eno dobro plastiko.« Otvoritev kolektivne razstave akademskega kiparja Borisa Kalina se je razvila v velikopotezno manifestacijo za umetnost in kulturo, Jutro, 19. 9. 1938, str. 3.

Ustni viri

Aleksander Czižek, Dušan de Gleria, Nataša Japelj Oblak, Silva Penko.

Spletni viri

- Catalogo generale dei Beni Culturali (<https://catalogo.beniculturali.it/detail/HistoricOrArtisticProperty/0900305002-0>, marec 2021).
- Enciclopedia Treccani. Della Robbia, Andrea (https://www.treccani.it/enciclopedia/andrea-della-robbia_%28Dizionario-Biografico%29/, marec 2021).
- Simona Kermavnar, Relief Marije z Detetom z grobnice Galletovih na Verdu (<https://www.mojaobcina.si/vrhnika/novice/relief-marije-z-detetom-z-grobnice-galletovih-na-verdu.html>, marec 2021).
- Simona Kermavnar, Nagrobni spomenik Kunstljevih na Vrhniki (<https://www.mojaobcina.si/vrhnika/novice/nagrobni-spomenik-kunstljevih-na-vrhniki.html>, marec 2021).
- Simona Kermavnar, Nagrobni spomenik družine de Gleria v Dolnjem Logatcu (<https://www.mojaobcina.si/logatec/novice/nagrobni-spomenik-druzine-de-gleria-v-dolnjem-logatcu.html>, marec 2021).
- Simona Kermavnar, Lenarčič–Kotnikovi, Vladimir Štoviček ter Verd in Vrhnika ([vice/lenarcic-kotnikovi-vladimir-stovicek-ter-verd-in-vrhnika.html, marec 2021\).](https://www.mojaobcina.si/vrhnika/no-</div><div data-bbox=)

- Simona Kermavnar, Rendičev spomenik Frana Kotnika v Verdu (<https://www.mojaobcina.si/vrhnika/novice/kultura/rendicev-nagrobni-spomenik-frana-kotnika-v-verdu.html>, marec 2021).
- Simona Kermavnar, Nagrobni spomenik rodbine Žitko–Petrič–Marolt v Verdu (<https://www.mojaobcina.si/vrhnika/novice/nagrobni-spomenik-rodbine-zitkopic-tricmarolt-v-verdu.html>, marec 2021).
- Simona Kermavnar, Kalinov in Kunovarjev prispevek k nagrobnikom na vrhniškem ter obeh logaških pokopališčih (<https://www.mojaobcina.si/vrhnika/novice/kalinov-varjeva-in-kunovarjevi-nagrobni-spomeniki-na-vrhniškem-ter-obeh-logaskih-pokopalskih.html>, marec 2021).
- Simona Kermavnar, Pokopališki križ v Blatni Brezovici (<https://www.mojaobcina.si/vrhnika/novice/pokopalski-kriz-v-blatni-brezovici.html>, marec 2021).

Literatura

AMBROŽIČ 2002: Matjaž AMBROŽIČ, Župnijska cerkev Spreobrnjenja sv. Pavla na Vrhniki, Vrhnika 2002.

BUČIČ 2010: Vesna BUČIČ, Janez Nepomuk Kalister in Franc Kalister v Trstu – portret, palača, mavzolej, Kronika, 58, 2010, str. 59–72.

ČOPIČ, VRTAČNIK LORBER 1998: Špelca ČOPIČ, Jožica VRTAČNIK LORBER, Vladimir Štoviček 1896–1989 (retrospektivna razstava), Brežice 1998.

ČOPIČ 2000: Špelca ČOPIČ, Javni spomeniki v slovenskem kiparstvu prve polovice 20. stoletja, Ljubljana 2000.

DEŽMAN 1888: Karl DEŽMAN, Führer durch das Krainische Landes-Museum Rudolfinum in Laibach, Laibach 1888.

DOBROVOLJC 1972: France Dobrovoljc, Cankarjev album, Maribor 1972.

- GENTILINI 2019: Giancarlo GENTILINI, »A imitazione di Luca della Robbia.« La rinascita della scultura in terracotta invetriata e la fortuna robbiana nelle manifatture di maioliche artistiche, v: Di Tutti i colori. Racconti di ceramica a Montelupo dalla »fabbrica di Firenze« all' industria e al design (ur. Alessandro Mandolesi, Marina Vignozzi Paszkowski), 2019, str. 55–64 (Collana della Fondazione Museo Montelupo, 1)
- GOSTIŠA 2005: Leon GOSTIŠA, Sv. Jakob. Blatna Brezovica, Blatna Brezovica 2005.
- GRANDA 2016: Stanko GRANDA, Akumulacija kapitala na Vrhniki, Vrhnikiški razgledi, 17, 2016, str. 9–34.
- JEVNIKAR 2020: Ivo JEVNIKAR, »Angel iz Moniga« in drugi pomočniki, Mladika, 5, 2020, str. 42–47.
- KEČKEMET 1969: Duško KEČKEMET, Ivan Rendić. Život i djelo, Supetar-Zagreb, 1969.
- KERMAVNAR 2014: Simona KERMAVNAR, Pokopališče Dolnji Logatec, v: Upravna enota Logatec. Občina Logatec (ur. Blaž Resman), Ljubljana 2014, str. 168–169 (Umetnostna topografija Slovenije, 5).
- KERMAVNAR 2019: Simona KERMAVNAR, Čepovan: Pokopališki križ in nagrobni angel na pokopališču v Čepovanu. Stoječi angel je prava redkost, Goriška, 13. 11. 2019, str. 12.
- KERMAVNAR 2020 a: Simona KERMAVNAR, Litoželezna dediščina 2. polovice 19. in prvega desetletja 20. stoletja na Vrhniki in Stari Vrhniki, Vrhnikiški razgledi, 19, 2020, str. 74–93.
- KERMAVNAR 2020 b: Nagrobni spomenik Kunstljevih, Naš časopis, 24. 4. 2020, str. 10.
- KERMAVNAR 2020 c: Simona KERMAVNAR, Vrhnikiški Jelovski in njihov mavzolej na domačem pokopališču, Naš časopis, 25. 5. 2020, str. 16–17.
- KERMAVNAR 2020 d: Simona KERMAVNAR, Nagrobni spomenik družine De Gleria v Dolnjem Logatcu, Logaške novice, junij 2020, str. 29.
- KERMAVNAR 2020 e: Simona KERMAVNAR, Lenarčič–Kotnikovi, Vladimir Štoviček ter Verd in Vrhnika, Naš časopis, 28. 9. 2020, str. 18–19.
- KERMAVNAR 2020 f: Simona KERMAVNAR, Rendičev spomenik Frana Kotnika v Verdu, Naš časopis, 27. 1. 2020, str. 12–13.
- KERMAVNAR 2020 g: Simona KERMAVNAR, Nagrobni spomenik rodbine Žitko–Petrič–Marolt v Verdu, Naš časopis, 30. 3. 2020, str. 9–10.
- KERMAVNAR 2021: Simona KERMAVNAR, Dejakova nagrobna spomenika in mavzolej na pokopališču v Senožečah, v: Dolenčev zbornik 2021 (v pripravi).
- KLOPČAR 2011: Nives KLOPČAR, Kunstljeva vila, Vrhnikiški razgledi, 12, 2011, str. 212–230.
- KOS 2009: Mateja KOS, Industrijska majolika v srednji Evropi, v: Mavrični svet Schützove keramike (katalog razstave), Celje 2009, str. 9–13.
- KRAMBERGER 2017: Miha KRAMBERGER, Milan Lenarčič (diplomsko delo), Ljubljana 2017.
- KRANJC 2002: Igor KRANJC, Resničnost in mit umetnosti tridesetih let, v: Trideseta leta 20. stoletja v slovenski likovni umetnosti (ur. Milena Kožuh), Ljubljana 2002, str. 5–34.
- KREFT 1992: Mitja KREFT, 120 let parketarne Verd, Vrhnika 1992.
- MAROLT 1929: Marijan MAROLT, Dekanija Vrhnika: topografski opis, Ljubljana 1929.
- MAROLT 1956: Marijan MAROLT, Zôri, noč vesela!, Buenos Aires 1956.
- MESESNEL 1981: Janez MESESEL, Spremna beseda, v: Vladimir Štoviček. Slovenski medaljer in kipar. Razstava ob umetnikovi 85-letnici (katalog razstave, uvodna beseda Janez Mesesnel, beseda o herojih Stane Mikuž), Krško 1981.

- OBLAK 1998: Nataša OBLAK, Prenova Kotnik-Lenarčičevega posestva v Verdu pri Vrhniki, diplomsko delo (tipkopis), Ljubljana 1998.
- OBLAK 2003: Nataša Oblak, Veliki ljudje v malem kraju. Zgodovinski razvoj in pomen Kotnik-Lenarčičevega posestva v Verdu, Vrhniški razgledi, 4, 2003, str. 25-75.
- OBLAK ČARNI 2004: Marija OBLAK ČARNI, Gabrijel Jelovšek: vrhniški župan v letih 1889-1908, Vrhniški razgledi, 5, 2004, str. 11-18.
- OBLAK MILČINSKI 2005: Tatjana OBLAK MILČINSKI, Vrata v Verdu. Oblikovni in simbolni pomen hišnih vhodov, Vrhniški razgledi, 6, 2005, str. 93-224: 155.
- PREINFALK 2013: Miha PREINFALK, Jellouschek pl. Fichtenau, v: Plemiške rodbine na Slovenskem, 18. stoletje: 1, Od Andriolija do Zorna, Ljubljana 2013, str. 56-72, 220-221 (Zbirka Blagoslovljeni in prekleti).
- SAPAČ 2015: Igor SAPAČ (s sodelovanjem Francija Lazarinija), Arhitektura 19. stoletja na Slovenskem, Ljubljana 2015.
- STRES 2015: Peter STRES, Biljana. Oris preteklosti župnije in občine Biljana ter naselij Biljana in Zali Breg-Šlomberk od prve omembe vasi Biljana leta 1205 do priključitve k Jugoslaviji septembra 1947, Gorica 2015.
- SUHADOLNIK 2001: Jože SUHADOLNIK; Simon Ogrin. 1851-1930. Slikar, Vrhnika 2001.
- ŠVAJNCER 2004: Janez J. ŠVAJNCER, Logatec v zgodovini, Logatec 2004.
- VIDOVIČ MIKLAVČIČ 2007: Anka VIDOVIČ MIKLAVČIČ, Iz mozaika preteklosti občine Vrhnika v letih 1929-1941, Vrhniški razgledi, 8, 2007, str. 32-69.
- ŽIGON 1979: Andreja ŽIGON, Obnavljanje in ohranjanje stenskih slikarij druge polovice in poznega 19. stoletja, Varstvo spomenikov, 22, 1979, str. 205-214.
- ŽIGON 1982: Andreja ŽIGON, Cerkevno stensko slikarstvo poznega XIX. stoletja na Slovenskem, Celje 1982.
- ŽITKO 1989: Sonja ŽITKO, Historizem v kiparstvu 19. stoletja na Slovenskem, Ljubljana 1989.

Razstava Simone Kermavnar Iz preteklosti v večnost; nagrobni spomeniki in pokopališki križi z Vrhniškega kot del evropskega prostora je bila v avli Cankarjevega doma na Vrhniki odprta 29. septembra 2020. Projekt so v okvirju Dnevov evropske kulturne dediščine 2020 pripravili Muzejsko društvo Vrhnika, Cankarjeva knjižnica Vrhnika in Zavod Ivana Cankarja Vrhnika. Razstavo je oblikovala Milena Oblak Erznožnik, plakate pa je tiskal Partner graf d. o. o. iz Grosuplja.

Avtorica uporablja v raziskavi obliko pridevnika domačinov Verda - *virski*.